

УДК 364-78

Жиленко Руслан В'ячеславович
кандидат історичних наук, доцент
доцент кафедри соціології і соціальної роботи
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м.Ужгород, Україна

ДОСВІД США У ЗАПРОВАДЖЕННІ СИСТЕМИ ПРИЯТЕЛІВ У РОБОТІ З ВЕТЕРАНАМИ, ЩО СТРАЖДАЮТЬ НА ПТСР

Залучення волонтерів до надання соціальних послуг є досить поширеним явищем, яке все частіше практикується в нашій країні. Добровольці долучаються до роботи з найрізноманітнішими категоріями клієнтів. Виклики сьогодення ставлять на порядок денний питання участі волонтерів у роботі з ветеранами, що страждають на ПТСР. В цьому контексті є актуальним досвід країн, які вже практикують даний підхід, зокрема Сполучених Штатів Америки.

Ключові слова: ПТСР, система приятелів, ветерани війни, реабілітація, досвід США.

Вступ. Протягом останніх років Україна зіштовхнулася з цілим рядом нових для країни викликів політичного, економічного, соціального і гуманітарного характеру. Серед них бойові дії в частині східних регіонів є найтрагічнішим та очевидно найбільш багатомірним за своїми наслідками. Зростаюча кількість людей, яким довелося взяти участь у бойових діях, гостро ставить питання щодо їх медичної, соціальної, психологічної, трудової реабілітації. Новизна проблеми змушує шукати нестандартні рішення, переглядати існуючі підходи та методики. Важливим та ефективним джерелом новацій, на нашу думку, є запозичення досвіду країн, які вже стикалися з подібними викликами та мають історію їх позитивного розв'язання. Йдеться не лише і не стільки про копіювання готових рішень, а про запозичення нових підходів, зокрема активного використання для реабілітації бійців методик, які добре себе зарекомендували в інших сферах соціальної роботи. До того ж, частина із них вже використовується в Україні. Наприклад добре відомі в нашій країні акупунктура і система приятелів, в Сполучених Штатах є визнаними на офіційному рівні, зокрема Департаментом у справах ветеранів, підходами до реабілітації ветеранів, що страждають на ПТСР.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зважаючи на актуальність проблеми, у вітчизняній літературі з'явилася доволі значна кількість публікацій, присвячена роботі з бійцями, що страждають на ПТСР. Можна згадати як окремі статті, так і монографії [1] та методичні рекомендації щодо роботи з цією категорією осіб. Аналіз вітчизняної літератури дозволяє, на нашу думку, виділити переважно три категорії публікацій. По перше, це теоретичні узагальнення, що базуються на роботах вітчизняних та зарубіжних авторів. По друге, це описи зарубіжних практик реабілітації осіб, що страждають на ПТСР. По третє, дещо окремо стоять публікації, в яких представлені перші узагальнення нового вітчизняного досвіду допомоги бійцям.

Можна стверджувати, що у вітчизняній літературі, навіть присвяченій проблемам соціальної роботи, лівова частка уваги приділяється психологічним, медичним та медико-соціальним підходам до реабілітації бійців та членів їх сімей. Соціальним аспектам, на важливості яких наголошують зарубіжні та вітчизняні практики, а також самі учасники бойових дій, приділено значно менше уваги.

Метою статті є узагальнення американського досвіду використання системи приятелів у реабілітації бійців з ПТСР в контексті його можливого застосування в Україні.

Виклад основного матеріалу. Одним із нових для України підходів до соціальної роботи з різними

категоріями клієнтів є запровадження системи приятелів. Загалом вона передбачає «співпрацю людей шляхом їхнього поділу на пари, з метою забезпечення взаємної допомоги та безпеки» [2]. Ця техніка продемонструвала свою ефективність і була досить швидко запозичена бізнесом, освітніми закладами та навіть армією.

Перше застосування системи приятелів в соціальній роботі пов'язано із систематичною підготовкою волонтерів та створенням приятельських пар між ними та особами із ВІЛ інфекцією у США [3].

Участь добровільних помічників у системі приятелів передбачає ретельне виконання ряду організаційних етапів, а саме: оцінка потреб та планування програми, визначення обов'язків, залучення волонтерів, співбесіда та відбір, орієнтація та навчання, визнання та винагорода, оцінювання програми.

Головною причиною швидкого поширення системи приятелів в інших країнах та на інші категорії клієнтів стало те, що «незважаючи на професійну роботу соціальних працівників, часто вразливі верстви населення залишаються ізольованими від суспільства» [4]. Система приятелів «спрямована насамперед на подолання цієї ізоляції і є спробою «витягнути» людей за межі їхнього звичайного (як правило, досить обмеженого) кола спілкування, сприяти їхній ефективнішій соціальній інтеграції» [4]. Незважаючи на особливості, пов'язані з відмінностями між категоріями клієнтів, в основі системи приятелів лежать одні й ті ж принципи та цінності. Система побудована на приятельських парах, які створюються із дотриманням певних правил. Приятель – це завжди волонтер, який не повинен ні в якому разі підмінити, з одного боку, друга, а, з іншого – професійного соціального працівника. Це досягається шляхом цілеспрямованого пошуку волонтерів, оцінки їхньої мотивації та відповідності поставленим задачам, їхньої спеціальної підготовки та чіткому визначенню часових меж приятелювання.

Зважаючи на високу ефективність системи приятелів, немає нічого дивного у тому, що її почали активно використовувати у роботі з ветеранами війни, що страждають на ПТСР. Покажемо, у даному випадку є досвід США.

Протягом останньої декади в цій країні з'явилося близько 2,6 млн. ветеранів, що пройшли бойові дії в Афганістані та Іраку. Американська статистика у сфері психічного здоров'я однозначно вказує на недостатність традиційних методів та підходів до реабілітації бійців. Згідно даних дослідження, проведеного Науково-дослідницьким центром (Pew Research Center), близько 40 відсотків ветеранів мають суттєві складності у адаптації до цивільного життя. Департамент у справах ветеранів вказує, що в середньому 22 колишніх бійців вчиняють самогубство щодня. За да-

ними корпорації RAND (Corporation RAND) близько 20 відсотків ветеранів страждають від клінічних проявів ПТСР або глибоких депресій, які часто ведуть до алкогольної чи наркотичної залежності та самоізоляції [5]. Незважаючи на відсутність узагальненої інформації, українські дані є не менш вражаючими. Міністр внутрішніх справ, з посиланням на дані військової прокуратури, наводить цифру у 500 випадків суїцидів з початку АТО та вказує, що 90-95 % учасників бойових дій мають проблеми медичного (нервова система) та соціального характеру [6]. За іншою інформацією цей показник дещо менший – 136, згідно джерел у Міністерстві оборони [7]. Тривожними є і дані Міжнародного правозахисного центру «Ла Страда Україна». Станом на 2015 рік кількість звернень родичів учасників бойових дій зі скаргами на прояви насильства в сім'ї зросла у 8 разів [6].

Американські практики вказують на дві основні проблеми у роботі з колишніми бійцями, що страждають на ПТСР, а саме: багатомірність самого розладу та складності у залученні ветеранів до терапії. У контексті першої проблеми психіатр Джонатан Шей (Jonathan Shay), який спеціалізується на роботі з пацієнтами, що страждають на ПТСР, навіть запропонував термін «моральна рана» (“moral injury”) для позначення психологічного, культурного і духовного аспектів бойової травми. «Вона руйнує здатність довіряти. Вона залишає по собі відчай, очікування, що тобі зашкодять, принизять або використають» [5]. Перша проблема породжує другу. Спеціаліст з ПТСР, доктор Шейлі Джейн (Shaili Jain), зазначає, що «сама природа розладу робить ветеранів зневіреними. Останньою особою, яку б вони хотіли бачити, це когось як я, хто сидить в офісі та належить до абсолютно іншого світу». Джонатан Шей (Jonathan Shay) констатує те ж саме і пропонує рішення. «Традиційна медична модель, терапія в офісі із зачиненими дверима, є останньою річчю, яка їм потрібна. Я переконаний, що саме тут потрібні приятелі (такі ж ветерани). Вони є незамінними. Це дозволяє залучити громаду до лікування цих ран» [5].

Підтримка приятелів дозволяє встановити контакт з ветеранами, з чим часто не справляються професіонали в сфері психічного здоров'я. Використовуючи різні засоби, телефон, особисті зустрічі, приятелі допомагають бійцям долати щоденні виклики та адаптуватися до цивільного життя. Важливо, що ці поради базуються на власному досвіді. Задача приятеля не надавати психіатричні послуги, а допомагати долати бар'єри, які заважають ветеранам одержувати необхідну допомогу.

Ефективність системи приятелів у роботі з ветеранами, що страждають на ПТСР, призвела до активного запровадження подібних програм в різних регіонах США. Наприклад, Школа медицини Стенфорд-

ського університету спільно з відділенням Департаменту у справах ветеранів у Пало Алто запровадили Програму приятельської підтримки. Протягом двох років до програми приєдналося близько 200 ветеранів, яких у звичайних умовах було б важко залучити до традиційної терапії. Сімдесят п'ять відсотків її учасників вважають, що отримали необхідну допомогу. Слід зазначити, що серед тисяч ветеранів, які знаходяться під опікою Департаменту у справах ветеранів та страждають на ПТСР, стрімко зростає популярність приятельської підтримки. Проведені дослідження вказують на те, що запровадження системи приятелів суттєво сприяє залученню ветеранів і до традиційної терапії.

Ефективність системи приятелів не обмежується сферою психічного здоров'я. Група військових та ветеранів Національної гвардії Мічигану спільно з Університетом Мічигану та Університетом штату Мічиган запровадили програму волонтерську програму для ветеранів «Приятель приятелю». Волонтери набираються із учасників ветеранських організацій регіону. Після спеціальної підготовки, зокрема з навичок спілкування, використання ресурсів громади тощо, вони надають допомогу іншим ветеранам. Спектр послуг є доволі широким, а саме: консультування з фінансових і правових питань, одержання пільг, освіта, працевлаштування, проблеми психічного здоров'я та узалежнення. Також надається допомога тим ветеранам, хто вже бере участь в різноманітних реабілітаційних програмах, але потребує додаткової підтримки і мотивації [8].

В Україні система соціальної та психологічної реабілітації учасників бойових дій знаходиться на етапі становлення. Проте вже зараз більшість практиків вказують на те, що однією з головних проблем є не брак коштів, спеціалістів чи організаційних заходів, а відсутність дієвих інструментів інформування та залучення колишніх бійців та членів їх родин до подібних програм [9].

Викладений матеріал дозволяє зробити наступні **висновки**. Описаний підхід до реабілітації ветеранів, використання системи приятелів, є настільки природним, що в багатьох містах України, часто на інтуїтивному рівні, колишні бійці починають його застосовувати, а саме: переконують своїх товаришів долучитися до програм реабілітації, підтримують один одного у започаткуванні власної справи, вирішенні щоденних проблем тощо. Слабкою ланкою у цьому процесі є те, що така робота повинна бути системною, а той, хто надає допомогу і радить – підготовленим. Очевидно, що університети, як і у випадку із США, могли б взяти на себе цю роль, а саме спільно із ветеранськими організаціями розробити програми приятельської допомоги та забезпечити підготовку волонтерів із числа колишніх бійців.

Список використаної літератури

1. Реабілітація постраждалих в умовах надзвичайних ситуацій та бойових дій. Посттравматичний стресовий розлад. За ред. К.Д.Бабова, І.Я.Пінчук, В.В.Стеблюка. – Одеса, 2015. - 240 с.
2. Buddy System [Електронний ресурс]. – URL: http://www.audioenglish.net/dictionary/buddy_system.htm
3. Pioneers who Began as Volunteers in the AIDS Epidemic by Larry Mass, MD [Електронний ресурс]. – URL: <http://www.gmhc.org/news-and-events/press-releases/pioneers-who-began-as-volunteers-in-the-aids-epidemic-by-larry-mass-md>
4. Стань приятелем. Проект, що допомагає дітям з особливими потребами знаходити друзів // Вісник благодійництва. – 2012. - № 2. – С. 33.
5. White T. The buddy system. Veterans help veterans combat PTSD [Електронний ресурс] / Stanford Medicine. Plus. – Fall 2014. – URL: <https://stanmed.stanford.edu/2014fall/the-buddy-system.html#>
6. Официально 500 участников АТО совершили суицид, реальная цифра может быть в разы выше: [Електронний ресурс] / Українські новини. – 22 червня 2017 р. – URL: <https://ukranews.com/news/504262-ofycyalo-500-uchastnykov-ato-sovershyly-suycyd-realnaya-cyfra-mozhet-byt-v-razy-vyshe>
7. Бійці АТО не витримують жахить війни і чиняють самогубства [Електронний ресурс] / ТСН. – 15 серпня 2015 р. – URL: <https://tsn.ua/ato/ponad-sotnyu-viyskovih-naklali-na-sebe-ruki-z-pochatku-ato-dzherela-tsn-475552.html>
8. Buddy-to-buddy volunteer veteran program [Електронний ресурс]. – URL: https://www.research.va.gov/media_roundtable/

B2B_Brochure.pdf

9. Ветеранов АТО от суицида спасает сарафанное радио [Электронный ресурс] / Голос столицы. – URL: <http://gs.fm/texts/20170918/5494657.html>

Стаття надійшла до редакції 23.10.2017 р.
Стаття прийнята до друку 27.10.2017 р.

Жиленко Руслан

кандидат исторических наук, доцент
доцент кафедры социологии и социальной работы
ГБУЗ «Ужгородский национальный университет», г.Ужгород, Украина

ДОСВІД США У ЗАПРОВАДЖЕННІ СИСТЕМИ ПРИЯТЕЛІВ У РОБОТІ З ВЕТЕРАНАМИ, ЩО СТРАЖДАЮТЬ НА ПТСР

Участие волонтеров в предоставлении социальных услуг является вполне распространенным явлением, которое все более широко практикуется в нашей стране. Добровольцы привлекаются к работе с самыми разными категориями клиентов. Современные вызовы вносят в повестку вопрос участия волонтеров в работе с ветеранами, страдающими от ПТСР. В данном контексте является актуальным опыт стран, которые уже практикуют этот подход, в частности Соединенных Штатов Америки.

Ключевые слова: ПТСР, система приятелей, ветераны войны, реабилитация, опыт США.

Zhylenko Ruslan

Candidate of Historical Sciences, Ph.D., Associate Professor
Department of Sociology and Social Work
State Higher Educational Establishment «Uzhhorod National University»
Uzhhorod, Ukraine

US EXPERIENCE IN THE IMPLEMENTATION OF THE BUDDY SYSTEM IN THE WORK WITH VETERANTS WHO SUFFER FROM POST-TRAUMATIC SYNDROME

Volunteer's involvement in provision of social services is relatively common phenomenon which is increasingly used in our country. These people participate in the work with the different types of clients, in particular with children, elderly, handicapped, internally displaced people etc. Modern challenges put the issue of their involvement in the work with veterans suffering of PTSD on agenda. The buddy concept is one of the possibilities of practical implication of peer to peer approach. The effectiveness of peer to peer, in particular buddy, approach has been recognized by the US Department of Veterans Affairs, and many local veterans' organizations. Several programs have been designed in different parts of the USA based on it. First of all, they vary by the level of peers' involvement into the rehabilitation process. As it was mentioned above, in some cases the role of buddies is to help veterans to get involved with traditional rehabilitation programs. In other projects, the buddies' involvement goes far beyond. Specially trained peers help veterans to tackle communication problems, provide consultations on financial and issues, benefits, education, employment, psychological health, addictions etc.

Key words: PTSD, buddy system, veterans, rehabilitation, the USA experience.